

PLATÓ

EL DUALISME ONTOLÒGIC: TEORIA DE LES IDEES

El gran problema teòric que hereta Plató és el de fer compatible la constatació empírica del dinamisme de la realitat, és a dir, del fet que la realitat es trobi en constant moviment i que els diversos ens estiguin en contínua transformació, amb la constatació racional que moviment i transformació impliquen una contradicció lògica, ja que, tot canvi suposa que una cosa que ara és deixi de ser, perquè, tot seguit, una cosa que ara no és comenci a ser (així, per exemple, la metamorfosi que implica el fenomen de la germinació suposa que una llavor, que ara existeix, deixi d'existir, perquè una planta, que ara no és, comenci a existir), és a dir, que tot canvi sembla implicar que, allò que és, pot deixar de ser (que allò que té existència pugui, també no existir) i que, del no-res, pugui sorgir alguna cosa que sigui (que l'existència pugui derivar de la no-existència). Com veiem, per una banda, i tal com ja havia fet notar Heràclit, en afirmar que la realitat és esdevenir i que totes les coses es troben en perpetu fluir, tenim una experiència clara del fet del moviment, el canvi i la transformació constant en què es troben immerses totes les coses, però, d'altra banda, sembla, com ja havia fet notar Parmènides, que la raó, en no poder explicar aquest continu esdevenir, ens porti a negar-lo i a concloure que allò que ens diuen els sentits és pur engany, mera il·lusió. Ens trobem, per tant, davant d'una dificultat que no sembla fàcil de superar.

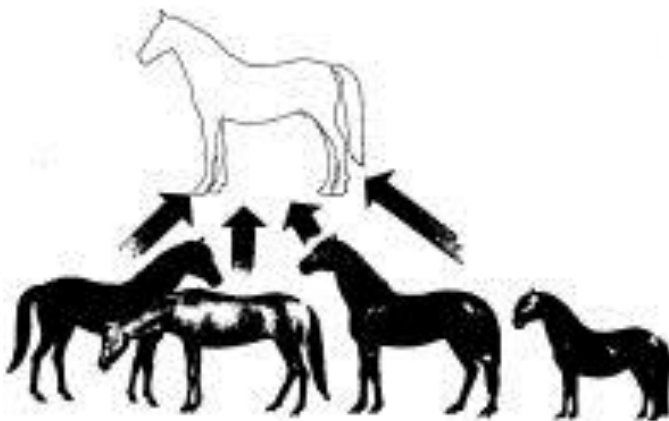
Doncs bé, això és el que, precisament, farà Plató: trobar una solució a aquesta dificultat. Plató aconseguirà fer compatibles la realitat múltiple i en constant esdevenir d'Heràclit i la realitat estàtica, permanent, única i eterna de Parmènides. I la clau d'aquesta solució li l'hauria ofert Sòcrates amb la seua noció de la *definició universal*.

EL DUALISME ONTOLÒGIC

Plató postula l'existència d'una doble realitat, o més ben dit, que la realitat es troba estructurada en dos nivells (és a dir, que *allò que és* —en grec, *tá ónta*—, presenta una *dualitat*, de manera que podem parlar del *dualisme ontològic* de Plató). Així, per una banda, Plató afirma l'existència d'un món de realitats

singulars, individuals, en moviment i constant transformació. Aquest món de coses (en grec, *kósmos horatós*) és aquell que observem diàriament, aquell que tenim davant nostre i en el qual nosaltres ens trobem immersos: el món de les coses materials que apareixen i desapareixen, que naixen, creixen i moren (en definitiva, que esdevenen). Aquesta dimensió de la realitat és el món del canvi, del moviment, de la generació i de la corrupció, el dels fenòmens en el temps (que comencen i acaben), el de la pluralitat i de la multiplicat, el dels individus concrets i sempre diferents entre si.

Hi ha, però, una altra dimensió de la realitat, un món de realitats perfectes, immutables i eternes que es troben ordenades jeràrquicament (havent-ne unes que agrupen i subsumeixen unes altres en conjunts, cada cop més grans, fins arribar a convertir aquest altre món en un únic conjunt, unit i ordenat, i estructurat en subconjunts igualment ordenats). Plató designa aquestes realitats immutables i eternes amb el nom d'**idees** (en grec, *éidos*) perquè constitueixen una mena de plànol d'aquella altra realitat de la qual hem parlat en primer lloc. Aquestes *idees* són les *essències* de les coses que existeixen en la realitat material i sensible. Expliquem, però, més poc a poc, què volem dir.

Totes les coses que existeixen poden diferenciar-se i classificar-se en grups, de manera que podem dir que, cadascun dels elements de cada grup, és un *exemplar* diferent d'una mateixa *espècie* de coses, o el que és el mateix: que cada grup es troba format per un conjunt d'elements que responen,

tots ells, a una mateixa definició essencial que constitueix el que podem anomenar la seua *essència*. Doncs bé, Plató postula que aquesta essència, que, al cap i a la fi, és l'objecte del nostre coneixement (l'objecte de la ciència), no és únicament un contingut mental, un concepte que sols existeix en el nostre pensament, sinó que també és una realitat efectivament existent, una realitat, no pròpiament material, però, en tot cas, *subsistent* fora del nostre pensament i independent de nosaltres (independència que resultaria necessària de postular per garantir l'objectivitat i conjurar tot relativisme).

Totes i cadascuna d'aquestes essències es trobarien en relació amb la resta, de manera que el conjunt formaria un tot organitzat segons criteris *lògics*, constituint aquella altra dimensió de la realitat de la qual parlàvem, una segona realitat constituïda per entitats que, contràriament a les coses del món sensible, no canviarien mai, mai no moririen i es trobarien immòbils, un món en el qual, a més, només hi ha un únic exemplar de cada classe i que constituïria una totalitat

compacta; en definitiva, una realitat que reuniria les característiques de l'Ésser de Parmènides (enfront d'aquella altra realitat de coses múltiples, singulars i canviant que reuniria les característiques de l'esdevenir heraclitià). La relació que es donaria entre totes dues realitats seria la mateixa que es donaria entre el plànol o model d'una cosa i la seua còpia: el *kósmos horatós* seria una còpia del món de les idees, una còpia imperfecta, perquè cada exemplar que copia una essència és només una còpia aproximada d'aquesta, per això cada individu és diferent (car, en cadascun d'ells, es realitza l'essència de referència d'una manera diferent: segons una aproximació diferent al model arquetípic).

Però, com pot Plató arribar a pensar que les essències de les coses no són mers conceptes, simples noms o continguts mentals i, en canvi, els atorga una existència efectiva en una altra dimensió de la realitat? La resposta a això la trobarem a partir d'una doble consideració: per un costat cal que ens adonem que les essències dels diversos conjunts de coses, i l'estructura lògica que presenta la relació entre aquestes diverses essències —o idees— i que ens permet deduir les idees les unes de les altres fins a entendre el món com una realitat ordenada (fins i tot, podríem dir, ordenada d'una manera intel·ligent), **no són res que depengui de nosaltres**. Efectivament, els cognoscents ens limitem a constatar què són i com són les coses, sense que tinguem cap poder per pensar-les d'una altra manera, sense que en puguem alterar l'essència i la relació que ho presideix tot, per tant, ¿no té sentit pensar que aquestes essències no ens pertanyen sinó que són independents de nosaltres, és a dir del nostre pensament i que, per tant, tenen una realitat externa a la nostra ment? De totes maneres, si encara no acabem de veure clara aquesta possibilitat, caldrà que tinguem en compte una altra cosa: per als grecs antics, els mots equivalen als noms de les coses, de manera, que, a tot allò que pot anomenar-se, li correspondria una existència efectiva (¿o potser fins i tot les coses més abstractes, com ara la justícia o la bellesa, no les imaginaven com a encarnades en divinitats ben concretes, com seria el cas de Temis i Afrodita, respectivament, en els exemples adduïts?).

Per tant, i en resum: Plató afirma que hi ha un món d'idees, paral·lel al món sensible i *transcendent* a ell, un món constituït pels *arquetips* de totes les coses i que no sols conté les idees de les coses materials i dels fets concrets, sinó que també conté les idees dels valors morals i de nocions abstractes com la bondat, la prudència, l'harmonia, la justícia o la bellesa,¹ (totes elles exemplificades en totes i cadascuna de les coses, situacions, lleis, obres o accions bones, prudents, harmonioses, justes o belles que existeixen en el món dels sentits).²

¹ De fet, en un principi, Plató va postular únicament l'existència d'aquesta mena d'idees (que constituïrien el centre de la reflexió socràtica) i sols més tard va pensar que també haurien d'existir les corresponents a les coses materials.

² En qualsevol cas, cal recordar que Plató estructura les essències existents en essències de *gèneres* i d'*espècies*, és a dir en idees cada cop més concretes (o, a l'inrevés, en idees progressivament més generals), entre les quals es donarà una relació d'ordre progressivament inclusiu. Així, existirà, per exemple, una idea *específica* de la "tigreïtat" i una idea de la "gueparitat" (i disculpeu aquests

En la mesura que aquest món d'idees és aquell que és realment l'objecte del nostre coneixement (perquè, al cap i a la fi, la ciència tracta —com ja havia fet notar Sòcrates— únicament amb conceptes generals i de les relacions existents entre els diversos conceptes generals) podem anomenar-lo *kósmos noetós*, és a dir, el *món intel·ligible*. Pel que fa al món sensible, no podem dir d'ell que pugui ser realment conegut ja que, en realitat, tot el que podem dir-ne és allò que les idees (és a dir les essències de les coses materials i dels esdeveniments, accions i institucions socials) ens en permetin dir. I és que, ¿com podríem obtenir coneixement d'allò que és múltiple i que es troba en constant canvi, d'allò que ara és i ara no és, si el coneixement ho és sempre de veritats universals, eternes i immutables?

El món sensible existeix únicament per imitació de la vertadera realitat (*óntos ón*) i, si té un ordre (i, per tant, podem dir d'ell que és un *kósmos*), és perquè imita l'ordre perfecte del món de les idees.

El *kósmos noetós* és la realitat eterna i immutable en la qual es realitza l'Ésser de Parmènides. En ell no hi ha canvi ni alteració. Per contra, el *kósmos horatós*, en la mesura que és una còpia imperfecta de l'Ésser, és inestable i, per tant divers i dinàmic,³ equivalent a la realitat en constant esdevenir de la qual ens parla Heràclit. La causa darrera d'aquesta imperfecció la trobarem en la matèria, de la qual les coses estan constituïdes i de la qual participen els homes —i, per tant, les seues obres i accions— en la mesura que també són cos. La matèria no és apta per a reproduir de manera adequada les idees i, per això, les còpies que amb ella es fan resulten imperfectes i inconstants. La matèria és refractària a reproduir l'Ésser i, per això, direm que introdueix el no ésser en el món sensible, les coses del qual, per tant, seran una barreja d'ésser i no-ésser.⁴

LA IDEA DEL BÉ

Ja hem dit que les idees formen un tot ordenat, una totalitat complexa, però jeràrquicament ordenada, que avança de les idees més abstractes i generals a les més simples i concretes (les anomenades *àtoma éidos*, conegudes en llatí

neologismes, mai no fets servir per Plató, d'altra banda), totes dues subsumides sota la idea *genèrica* de la "felinitat", que les ordenarà i classificarà, alhora que aquesta darrera se subsumirà sota la idea de "mamífer", i així progressivament. D'altra banda, en la mesura que totes aquestes essències són eternes i immutables, també les haurem de considerar subsumides sota les idees d'"eternitat" i "immutabilitat", i, en la mesura que allò etern i immutable es pot considerar bell i bo, sota les de "bellesa" i "Bé".

Plató empra la noció de *participació* per a dir que una idea es troba subsumida en una altra, i així podem dir, segons el nostre exemple, que la "tigreïtat", participa de la "felinitat" i que, ambdues participarien de la idea de "mamífer", mentre que totes tres participarien de les d'"eternitat" i "immutabilitat", i, les cinc, de les de "bellesa" i "Bé".

³ Per indicar la separació radical que existeix entre totes dues realitats, Plató dirà que entre *kósmos noetós* i *kósmos horatós* existeix un abisme (*khorismós*).

⁴ Al cap i a la fi, com ja sabem, en això consisteix el canvi en el qual es trobem immerses les realitats sensibles: en un pas del ser al no-ser i del no-ser al ser.

com *infimae species*), de manera que aquestes darreres participen de les altres, en un procés progressiu que ens duu fins al cim, fins al capdamunt, del món de les idees (del món de l'Ésser), on trobarem les idees de **JUSTÍCIA**, **BELLESA** i **BÉ**.

La idea de **JUSTÍCIA**, arquetip ideal de totes les coses, lleis, institucions i accions justes, en tant que és principi de l'ordre (definible com l'organització convenient d'un conjunt) i de l'harmonia (que seria equilibri adequat i, per tant, just), presideix el món de les idees, ja que, en ell, hi regna un ordre perfecte. Així mateix, al mateix nivell que la idea de JUSTÍCIA se situa la de **BELLESA**, que, amb aquella, presideix el *kósmos noetós*, i és que les idees, en tant que arquetips eterns i immutables de tot el que existeix, són perfectes i, per això, belles (ja que la perfecció se'ns mostra com a bella). D'acord amb això direm que les idees de Justícia i Bellesa presideixen el món de les idees, de manera que tota la resta participa d'elles.

D'altra banda, en la mesura que el món sensible és una còpia del món ideal, l'ordre, l'harmonia i la bellesa que en ell es poden trobar són reflex (imperfecte) de l'ordre, l'harmonia i la bellesa del *kósmos noetós* i, per tant, en darrer terme, reflecteixen —imiten, copien— la JUSTÍCIA i la BELLESA que presideixen aquell. I és que el món sensible se'ns apareix com a presidit de certa regularitat, equilibri i organització, alhora que podem dir que tot allò que existeix s'aproxima més o menys a l'ideal de bellesa, quedant-se'n de vegades molt lluny o mostrant-se, altres cops, realment bell, així que haurem de concloure que, en totes les coses, existeix certa bellesa (o dit d'una altra manera: que totes elles són —més o menys— belles).

Ara bé, al capdamunt de tot de la jerarquia de les idees, per damunt de les de JUSTÍCIA i BELLESA i participant-ne aquestes dues i la resta de les idees del *kósmos noetós*, hi ha la idea del **BÉ**.

Per entendre el significat d'aquesta idea, el **BÉ**, hem de partir de la consideració que, per a Plató, com de fet per a la mentalitat grega en general, la realitat és eterna, és a dir, ha existit sempre. Certament, en ella s'han pogut produir moltes transformacions i, fins tot, pot ser que visqui sotmesa a un cicle etern de canvis, però, en qualsevol cas, ha existit sempre: no hi ha hagut mai un moment, previ a l'existència de la realitat, en el qual res no existís. Per als grecs, i per a Plató, la idea que la realitat pot haver estat creada a partir del no-res és, senzillament, inconcebible. En conseqüència, no es dóna un pas de la no-existència a l'existència, del no-res a la realitat, sinó que, aquesta darrera, és eterna: sempre ha existit i mai no deixarà de fer-ho.

Ara bé, **per què existeix alguna cosa en comptes de no existir res?** (i és que és impossible passar del no-ser al ser, però cap la possibilitat —és almenys pensable— que no existís res. L'única resposta a aquesta pregunta és concloure que, si existeix una realitat, i aquesta és com és, ha de ser perquè *és bo* que així

sigui. La realitat és perquè calia que fos, perquè resultava necessària la seua existència, l'existència de tot el que hi ha, de la forma en què és i organitzat de la manera com ho està. En definitiva, *allò que existeix, existeix perquè així està bé*, o dit d'un altra manera: *la realitat és bona*, està, per tant, presidida per la bondat, és a dir, per idea de BÉ, que tot ho presidiria i del qual participarien totes les coses: els arquetips eterns i totes les coses, en la mesura que aquestes imiten —imperfectament— aquells.

Plató parla de la idea de Bé destacant que és:

- a. **Principi ontològic:** la idea de Bé és la suprema realitat, la més alta. Per ella totes les altres idees (i, llavors, les coses que les imiten) existeixen, és a dir, que és el Bé allò que permet l'existència de la realitat, tota la realitat, i la justifica, al mateix temps que la conserva. La idea de Bé és la més perfecta de les idees i, en tant que el món de les idees és la realitat amb un existència més perfecta, la idea de Bé constitueix la realitat amb un existència alta i vertadera. **El Bé, per tant, és la font de l'Ésser.** No és un principi creador, però sí *allò que fa possible tota existència*.
- b. **Principi epistemològic:** en tant que realitat suprema, es troba per damunt de les idees de JUSTÍCIA i de BELLESA, i això significa que l'ordre i l'harmonia que efectivament existeixen, són aquests i no uns altres, perquè és bo que siguin precisament aquests, i que tot allò que és bell és també bo, és a dir, que la bellesa és la manera com se'ns presenta la bondat (i, val a dir també, la justícia), la seua marca distintiva. Per tant, direm que és el Bé allò que determina l'ordre de la realitat, allò que fa que la realitat estigui organitzada segons un ordre. Ara bé, com que tot ordre té lògica i allò que és lògic és racional, podrem concloure que la realitat és racional i que, en conseqüència, pot ser coneguda per la raó humana, de manera que el Bé se'ns acaba presentant com allò que possibilita el coneixement (com allò que constitueix el seu principi possibilitador).

Per últim, de la idea de Bé direm també que, a diferència de les altres idees, *no és una essència*, és a dir, que no pot ser definida. La idea de Bé únicament pot ser *intuïda*: no pot ser explicada però pot ser captada de manera intuïtiva, pot ser notada i experimentada, i per tant pot comprendre's al marge de tota definició (sempre, però, després de tota una vida dedicada a l'estudi i la reflexió).

La idea de Bé es troba per damunt de l'ordre racional: el fa possible i el conserva, però ella mateixa no en forma part: se'n troba més enllà.

LES IDEES SÓN NOMBRES

El més destacat dels deixebles de Plató, Aristòtil, assegurava, en la seua *Metafísica*, que Plató ensenyava que “les idees eren nombres”. Tot seguit, el mateix Aristòtil precisaria per quina raó el seu mestre establia un paral·lelisme entre els arquetips ideals i els nombres: les idees eren similars als nombres perquè posseïrien qualitats que les farien semblants a la sèrie numèrica. La justificació oferta per Aristòtil d'aquesta comparació pot resumir-se en les següents consideracions:

- a. Per influència pitagòrica, Plató defensarà la tesi que tots les coses parteixen de l'**U**, és a dir, de la **unitat**, i del que podríem anomenar, la “**díada indeterminada**”, entesa com el principi que fa possible progressar, a partir de la unitat, per duplicació indefinida (per tant, cal entendre aquesta “díada” com a principi multiplicador).⁵ Amb aquesta tesi, Plató volia expressar, recorrent a termes matemàtics, que la multiplicitat de les idees es produiria per duplicació progressiva, és a dir, que sota cada idea se'n troben dues més (o dit altrament: que de cada idea en participen dues més, les quals, a més a més, participen també de totes les idees que, jeràrquicament, es troben per damunt). Plató mostraria, d'aquesta manera, que el *kósmos noetós* equivaldria a una sèrie matemàtica (i, per tant, podem dir-ne que té qualitats numèriques), en la qual el punt de partida és **una** idea (la idea del BÉ), de manera anàloga com, en la sèrie numèrica, el punt de partida és l'u. Així mateix, cal que notem que el BÉ és principi ontològic i, per tant, allò que fa possible el ser, de la mateixa manera com la unitat, en la tradició pitagòrica, seria el principi de tot.
- b. En la mesura que els nombres possibiliten la sèrie numèrica i, aquesta, en la tradició pitagòrica, possibilita i funda l'ordre còsmic, podem dir que el *kósmos noetós*, que és un tot ordenat, i el *kósmos horatós* (que imita, imperfectament, aquest ordre) tenen qualitats matemàtiques.⁶

⁵ Aquesta tesi platònica diferiria del plantejament estrictament pitagòric, segons el qual els principis generadors i configuradors de la realitat serien, per una banda, la sèrie del nombres imparells (que parteix de l'U) i, per una altra, la sèrie dels nombres parells (que parteix immediatament del dos, i sols remotament de l'U). De la primera d'aquestes sèries sorgirien realitats contraposades a les que sorgirien de l'altra, produint-se, a partir d'aquesta confrontació, que ocasionaria el dinamisme que caracteritza la realitat.

⁶ Per això mateix, Plató hauria afirmat també que les coses existeixen “per participació en els nombres”, és a dir, que les idees (i les realitats sensibles que les copien) existeixen en la mesura que constitueixen una sèrie amb qualitats matemàtiques i, per tant, es comporten com els nombres.